

že banky vykážou menší zisk, než jakého docílily, ať již tím způsobem, že část zisků nezúčtují při sestavování uzávěrky, anebo tím, že svá aktiva, zvláště cenné papíry, pohledávky a nemovitosti, ocení níže, než odpovídá skutečnosti.³⁹⁾ Tím zmenší se arci nejen čistý zisk jednotlivých let, nýbrž i výše rezerv bankovních, kterým by jinak toto plus ziskové bylo přikázáno. To má pro banky tu výhodu, že mohou často i větší ztráty v příštích letech těmito utajenými zisky kompenzovati interně, tiše a tyto ztráty, které by způsobily snad jinak znepokojení, veřejnosti zatajiti. Statistické srovnání výše podnikového jmění bank tím arci trpí a museli bychom tu mluvit o vadě velmi podstatné, kdyby se účinky tohoto způsobu účtování navzájem zase z největší části nekompensovaly, ježto tento způsob účtování provádějí stejně banky rakouské jako německé.

Po tomto úvodě, který bylo nutno předeslati, ne abych mohl nerušeně dále pokračovati, nýbrž aby se staly jasnými nedostatky, s kterými jest nám při srovnání našem počítati, ale aby bylo jasno též, že nedostatky ty nejsou tak podstatné, aby činily srovnání naše předem nemožným nebo bezvýsledným, můžeme přikročiti k vlastnímu temat. Hodlám i zde zase — podobně jako ve své induktivní studii o přesunování daně domovní — zkoumati nejprve, zda daně ukládané akciovým bankám nenesou snad noví kupci akcií, spokojující se menším jich zúročením, než by činili jinak; nebo dále, zda se daně ty přesunují na ty, kdož užívají služeb bank, nebo konečně, zda daně ty zůstávají nepřesunuty a zmenšují podnikatelské zisky zakladatelů a původních akcionářů, anebo jaké jiné ještě účinky způsobují. Na konec hodlám pak vyvoditi důsledky, které plynou ze srovnání našeho pro theorii přesouvání daní a i pro theorii o podnikatelském zisku. (Pokrač.)

Vliv rozdělení pozemkového majetku na hustotu zemědělského obyvatelstva.

JUDr. Jan Auerhan.

Prof. Dr. M. Sering ve své přednášce »Die Verteilung des Grundbesitzes und die Abwanderung vom Lande«, konané dne 11. února 1910 v král. pruském zemském hospodářském kolegiu (Königl. Preussisches Landes-Ökonomie-Kollegium) dokazoval, že kraje, v nichž převládají velkostatky, vykazují mnohem větší ztráty vystěhovalectvím, než kraje s převládajícím majetkem středním a

³⁹⁾ Viz v té příčině vývody ministra financí Bilińského v sezení poslanecké sněmovny dne 6. prosince min. roku (Národní hospodář Času v čísle ze dne 7. prosince) a článek »Skryté neboli tajné rezervy bank« v 3. čísle letošního ročníku Peněžního obzoru.

drobným. Jest otázka, zda i u nás nedala by se najíti souvislost mezi vystěhovalectvím a rozdělením půdy.

Otázkou touto zabýval se již prof. Rauchberg ve svém díle »Der nationale Besitzstand in Böhmen« a dospěl k výsledku, že mezi vystěhovalectvím a rozdělením pozemkového majetku v Čechách není vůbec souvislosti. Mezi okresy s převládající držbou velkostatkářskou nalezneme jak okresy, jež za desetiletí 1890 až 1900 vykazují úbytek zemědělského obyvatelstva, tak i několik okresů s příbytkem tohoto obyvatelstva a stejně jest tomu i u okresů s velkým procentem majetku drobného a středního. Prof. Rauchberg odvozuje z toho, že útěk z venkova (Landflucht) stěžší bylo by lze rozdrobením velkostatků odstranit, i kdyby toto rozdrobení bylo vůbec prakticky proveditelným.

I když je dokázáno, že útěk z venkova možno pozorovati jak v krajích s převládajícím velkostatkem, tak i v krajích, kde velkostatek zaujímá jen malé procento půdy, není tím ještě řečeno, že rozdělení půdy nemá vlivu na hustotu obyvatelstva, a že rozdrobení velkostatků — pokud bylo by možné — zůstalo by na hustotu obyvatelstva zcela bez účinku. Studovati vliv rozdělení pozemkového majetku na stěhování jest dnes vůbec velmi těžko: bezpečně mohli bychom vliv tento měřiti pouze tehdy, kdybychom znali změny, jež během sčítacího mezidobí nastaly v rozdělení pozemkového majetku v jednotlivých okresích a mohli je porovnat se změnami v hustotě obyvatelstva. Změn, nastalých v rozdělení pozemkového majetku v l. 1890—1900 vůbec neznáme, známe jen stav z r. 1896, musíme se tedy spokojit pozorováním, jaký vliv měl tento stav — o němž předpokládáme, že se do r. 1900 podstatně nezměnil — na hustotu zemědělského obyvatelstva r. 1900.

Za účelem tohoto pozorování sestavil jsem tabulku (str. 284 a 285), v níž pro jednotlivé politické okresy jsou uvedena jednak data o rozdělení pozemkového majetku dle stavu z 31. prosince 1896, jednak relativní čísla o hustotě zemědělského obyvatelstva. Ve sloupci 2. udáno procento, jež z úhrnné plochy okresu připadá na lesy.

Rozdělení pozemkového majetku v okrese vyznačeno jest ve 3.—7. sloupci tabulky relativními čísly, totiž procenty, jež udávají kvotu, která z úhrnné pozemkové držby v okrese připadá na velikostní třídy: do 1 ha, 1—5 ha, 5—50 ha, 50—100 ha a přes 100 ha. Data tato přejal jsem z Rauchbergova díla »Der nationale Besitzstand in Böhmen«.¹⁾

Hustotě obyvatelstva věnovány jsou sl. 8. a 9. Všímám si tam ovšem pouze obyvatelstva zemědělského, protože na hustotu obyvatelstva jiného mají podstatný vliv hlavně momenty jiné, ač ani tam rozdělení půdy není bez účinků. Ve sl. 8. uvedena

¹⁾ V »Österr. Statistik« (Ergebnisse der Grundbesitzstatistik) jsou jen čísla absolutní.

Jméno politického okresu	Z úhrnné plochy při- padá na lesy %	Na pozemkovou držbu velikostní třídy					Na 1 km ² připadá	
		do 1 ha	1—5 ha	5—50 ha	50 až 100 ha	přes 100 ha	obyvatelstva přísluš- ného k zeměděl. povi- láni (dle sčítání povi- láni z r. 1900)	obyvatelstva v zeměděl. závodech činného (dle sčítání zeměděl. závodů z r. 1902)
		připadá z úhrnné plochy (bez veř. statku) %						
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1. Aš	41.1	5	10	52	4	29	26.6	21.5
2. Benešov	24.7	2	9	51	3	35	46.1	30.0
3. Blatná	30.8	3	9	37	4	47	42.5	32.1
4. Bolešlav Mladá	17.3	2	10	44	4	40	51.4	32.3
5. Brod Český . . .	21.0	3	8	46	5	38	57.0	31.3
6. Brod Německý	25.3	2	9	57	8	24	47.8	30.7
7. Broumov	30.7	2	7	57	6	28	33.9	28.1
8. Budějovice . . .	28.8	1	6	54	4	35	35.9	26.4
9. Bydžov Nový . .	21.0	4	13	37	3	43	63.2	38.8
10. Časlav	21.2	2	8	40	4	46	61.1	35.5
11. Děčín	48.0	4	10	41	4	41	32.1	32.7
12. Domažlice . . .	34.1	4	10	45	4	37	45.6	34.7
13. Dubá	39.3	2	10	40	2	46	38.8	28.2
14. Duchcov	26.6	2	8	42	3	45	33.4	25.3
15. Dvůr Králové .	19.1	5	21	48	2	24	56.9	40.1
16. Falknov	34.3	4	12	43	3	35	27.9	27.5
17. Frýdlant	48.5	3	10	37	2	48	25.4	29.3
18. Hora Kutná . . .	22.3	3	10	46	3	38	61.1	34.6
19. Hořovice	34.4	2	7	36	4	51	34.5	29.0
20. Hradec Jindř.	30.9	1	7	59	4	29	30.6	24.3
21. Hradec Král.	18.8	4	16	45	2	33	60.8	43.7
22. Hradiště Mn.	31.5	2	9	43	4	42	42.3	29.4
23. Cheb	20.7	2	7	60	10	21	30.2	21.1
24. Chomutov	36.9	2	9	42	3	44	29.6	21.5
25. Chotěboř	28.9	2	9	44	4	41	46.3	31.5
26. Chrudim	27.9	3	13	45	3	36	59.4	40.5
27. Jablonec	51.5	8	25	27	2	38	28.0	38.1
28. Jablonné Ném.	43.2	4	11	53	1	31	27.8	27.7
29. Jáchymov	57.9	2	13	29	4	52	24.3	22.7
30. Jičín	23.3	3	14	44	2	37	60.6	41.3
31. Jilemnice	36.3	3	17	44	1	35	39.0	38.6
32. Kadaň	28.5	2	10	48	5	35	36.5	24.6
33. Kaplice	37.1	1	6	60	5	28	33.0	23.0
34. Karlín	12.1	2	7	43	7	41	59.7	32.3
35. Karlovy Vary	30.4	3	9	51	4	33	34.1	28.4
36. Kladno	22.4	2	6	44	4	44	38.4	33.7
37. Klatovy	28.9	2	10	46	8	34	47.3	30.4
38. Kolin	10.0	2	13	47	4	33	67.3	42.2
39. Kralovice	37.1	2	7	41	4	46	30.3	22.0
40. Kraslice	57.6	4	14	32	3	47	32.8	25.8
41. Krumlov	37.6	1	3	53	6	37	30.6	22.1
42. Lanškroun	28.0	3	15	59	5	18	47.4	42.6
43. Ledec	28.4	3	9	52	3	33	49.5	31.0
44. Liberec	41.5	5	14	39	1	41	29.7	34.8
45. Lípa Česká	38.4	3	11	44	1	41	29.6	25.9
46. Litoměřice	21.1	5	14	50	2	29	57.8	40.0
47. Litomyšl	23.9	3	13	64	4	16	64.0	47.1
48. Louny	16.6	2	7	47	4	40	53.8	39.4

Jméno politického okresu	Z úhrnné plochy při- padá na lesy ‰	Na pozemkovou držbu velikostní třídy					Na 1 km ² připadá	
		do 1 ha	1—5 ha	5—50 ha	50 až 100 ha	přes 100 ha	obyvatelstva přísluš- ného k zeměděl. povo- láni (dle sčítání povo- láni z r. 1900)	obyvatelstva v zeměděl. závodech činného (dle sčítání zeměděl. závodů z r. 1902)
		připadá z úhrnné plochy (bez veř. statku) ‰						
1	2	3	4	5	6	7	8	9
49. Mělník	13·7	3	10	46	11	30	56·7	35·1
50. Město Nové n. M.	23·2	3	16	51	1	29	52·7	40·4
51. Milevsko	33·2	2	7	47	5	39	41·0	27·9
52. Most	26·4	3	10	37	5	45	33·0	27·5
53. Mýto Vysoké	23·9	4	17	48	1	30	55·0	44·8
54. Náchod	22·6	4	19	49	2	26	45·9	47·5
55. Pardubice	20·8	3	12	52	5	28	59·2	37·8
56. Pelhřimov	26·4	3	11	54	4	28	47·6	32·9
57. Písek	31·0	2	7	43	4	44	43·8	29·2
58. Planá u Chebu	41·4	3	10	40	2	45	36·8	24·6
59. Plzeň	29·6	2	9	41	3	45	41·1	28·6
60. Podbořany	19·7	2	10	45	4	39	44·0	26·2
61. Poděbrady	14·9	3	12	41	4	40	62·0	39·0
62. Polička	25·8	2	13	64	3	18	55·5	42·2
63. Prachatice	38·5	2	7	42	4	45	38·5	25·8
64. Přestice	25·4	3	8	39	6	44	48·4	34·2
65. Příbram	42·1	2	6	36	3	53	32·0	25·2
66. Rakovník	43·7	2	7	33	3	55	34·6	27·3
67. Rokycany	46·6	2	8	28	2	60	24·9	22·1
68. Roudnice	10·6	3	10	54	7	26	58·2	37·7
69. Rumburk	46·4	10	14	32	1	43	22·0	41·8
70. Rychnov n. Kn.	29·7	4	15	41	1	39	54·2	38·3
71. Sedlčany	20·9	2	9	53	3	33	50·0	33·9
72. Semily	24·7	5	23	56	1	15	63·2	40·3
73. Slaný	17·7	3	8	46	5	38	47·3	33·3
74. Smíchov	20·7	2	5	44	7	42	43·8	28·7
75. Strakonice	16·8	2	13	57	4	24	52·8	36·9
76. Stříbro	28·9	2	8	48	5	37	26·8	23·9
77. Sušice	47·0	1	6	35	6	52	36·8	23·5
78. Šluknov	38·8	7	12	55	5	21	26·7	51·6
79. Tábor	24·8	2	8	53	3	34	45·4	30·6
80. Tachov	41·8	3	9	33	2	53	36·0	24·7
81. Teplá	31·0	2	10	55	3	30	31·2	23·5
82. Teplice	40·6	3	10	39	2	46	34·1	25·7
83. Trutnov	36·8	3	13	50	4	30	34·6	29·5
84. Třeboň	33·6	1	6	37	4	52	33·5	22·8
85. Turnov	23·8	4	19	52	1	24	58·2	43·1
86. Týn Horšův	31·4	2	9	49	4	36	37·8	28·4
87. Týn n. Vlt.	25·7	2	6	48	4	40	38·8	28·2
88. Ústí n. Lab.	23·4	4	14	54	3	25	41·0	32·3
89. Vinohrady Král. . . .	25·8	2	7	38	6	47	48·8	29·8
90. Vrchlabí	41·6	2	9	41	5	43	27·3	22·6
91. Žamberk	31·2	2	14	50	2	32	46·9	34·0
92. Zatec	8·5	2	7	47	7	37	55·3	32·8
93. Žižkov	14·9	3	9	44	5	39	51·3	34·7
94. Žlutice	25·1	3	11	53	3	30	34·0	24·7

hustota veškerého obyvatelstva příslušného (hauptberufszugehörig) k zemědělství v širším slova smyslu jakožto k hlavnímu povolání, jak zjištěno bylo sčítáním povolání r. 1900, ve sl. 9. pak hustota obyvatelstva činného v zemědělských závodech, jak bylo zjištěno sčítáním zemědělských závodů r. 1902. Rozdíl mezi daty ve sl. 8. a 9. spočívá tedy v tom, že data prvá jsou z prosince r. 1900, druhá z června r. 1902, prvá mají za základ veškeré obyvatelstvo příslušné k zemědělství jakožto k hlavnímu povolání, tedy i rodinné příslušníky bez vlastního povolání, druhá pak toliko obyvatelstvo v zemědělských závodech činné, avšak bez rozdílu, zda tato činnost byla zaměstnanci hlavním povoláním či jen vedlejším zaměstnáním. Další rozdíl spočívá v různé metodě, již použito při sčítání obyvatelstva dle povolání a při sčítání závodů. Při sčítání povolání byla základem osoba a každá čítána byla jen jednou, při sčítání závodů byl základem sčítání závod, a není vyloučeno, že osoba v několika závodech zaměstnaná byla několikrát počítána (na př. zemědělský dělník, jenž je majitelem vlastního pole, byl čítán v závodě svém i v závodě cizím). Pro naše pozorování jest tedy mnohem důležitějším a spolehlivějším sl. 8. vypočtený na podkladě dat o sčítání povolání, než sl. 9. vypočtený na podkladě dat o sčítání závodů.

Toto sčítání je pro nás i proto méně důležitým, že nevíme, zda při vyplňování dotazníků bylo všude postupováno jednotně. Tak na př. ve vysvětlivkách k dotazníku čteme, že za nádeníky dlužno pokládati jen osoby stále zaměstnané, nenacházíme však odpovědi, koho za stále zaměstnaného sluší pokládati. (Je jím jen dělník, jenž byl zaměstnán v závodě den z dne po celý rok? Či je jím již dělník kontraktně najatý na př. na celé léto?) Jestliže přes to vše uvedl jsem v tabulce i data dle sčítání závodů, byl důvod toho ten, že naše data, uvedená na podkladě sčítání obyvatelstva dle povolání, vztahují se pouze na osoby, jež k zemědělství příslušely jakožto k hlavnímu povolání. Protože však v zemědělství je činnou též řada osob, jež hlavním svým povoláním jinam náležejí, bylo nutno naše data doplnit, i učinil jsem tak daty o osobách činných v zemědělských závodech.

Protože ve sl. 8. přihlížíme k veškerému obyvatelstvu k zemědělství příslušnému a ve sl. 9. toliko k osobám v zemědělských závodech činným, jsou čísla ve sl. 8. obvykle značně větší než ve sl. 9., jenom v několika okresích, kde mnoho příslušníků jiných povolání (na př. průmyslu) účastnilo se práce zemědělské pro vedlejší výdělek, byl poměr opačný (viz na př. okresy Šluknov a Rumburk).

Přístupme nyní k pozorování dat tabulky. Vyhledejme si nejprve okresy, v nichž velkostatky (totiž držba větší než 100 ha) zabírají největší díl půdy (více než 45%) a srovnáme je s okresy, v nichž půda velkostatkářská tvoří procento nejmenší (méně než 25%).

Okresy, kde velkostatky zaujímají nej-
větší procento půdy.²⁾

Okres	Na 1 km ² připadá obyvatel	
	přísluš- ných k ze- mědělství	činných v země- dělských závodech
Rokycany	24.9	22.1
Rakovník	34.6	27.3
Tachov	36.0	24.7
Příbram	32.0	25.0
Jáchymov	24.3	22.7
Sušice	36.8	23.5
Třeboň	33.5	22.8
Hořovice	34.5	29.0
Fridland	25.4	29.3
Kraslice	32.8	25.8
Blatná	42.5	32.1
Vinohrady	48.8	29.8
Dubá	38.8	28.2
Teplíce	34.1	25.7
Čáslav	61.1	35.5
Kralovice	30.3	22.0
Planá	36.8	24.6
Most	33.0	27.5

Okresy, v nichž velkostatky zaujímají
nejmenší procento půdy.³⁾

Okres	Na 1 km ² připadá obyvatel	
	přísluš- ných k ze- mědělství	činných v země- dělských závodech
Semily	63.2	40.3
Litomyšl	64.0	47.1
Lanškroun	47.4	42.6
Polička	55.5	42.2
Cheb	30.2	21.1
Šluknov	26.7	51.6
Králové Dvůr	56.9	40.1
Něm. Brod	47.8	30.7
Strakonice	52.8	36.9
Turnov	58.2	43.1
Ústí n. L.	41.0	32.3

Vidíme na prvý pohled, že okresy s velkým procentem půdy velkostatkářské vykazují pravidelně mnohem menší hustotu zemědělského obyvatelstva než většina okresů skupiny druhé. Jsou ovšem i výjimky z tohoto pravidla. Tak v Čáslavi, v Blatné a částečně i v okrese vinohradském (zde jen co se týče obyv. příslušného) očekávali bychom menší hustotu, než nám naše data označují. V okrese čáslavském vysvětluje se neočekávaně značná hustota jednak malým procentem lesů (21.2), jednak častým nájmem,⁴⁾ jímž rozdělení půdy se mění ne sice právně, ale hospodářsky. Také v okrese blatenském možno značnou hustotu vysvětlit častým nájmem.⁵⁾ V okrese vinohradském, kde jen relativní číslo obyvatelstva k zemědělství příslušného vykazuje úchylku,

²⁾ Seřaděny dle výše procent velkostatkářské půdy, počínaje procentem největším.

³⁾ Seřaděny dle výše procent velkostatkářské půdy, počínaje procentem nejmenším.

⁴⁾ R. 1896 (dle Grundbesitzstatistik) bylo v okrese čáslavském 5260 případů držby větší než $\frac{1}{2}$ ha, r. 1902 bylo pak tam napočteno 6127 zemědělských závodů větších než $\frac{1}{2}$ ha. Případů držby o 2—5 ha bylo r. 1896 1023, závodů téže velikosti bylo r. 1902 1795. Závodů s půdou vlastní bez půdy pronajaté bylo 2146, závodů s půdou vlastní i pronajatou 3981 a závody s půdou pronajatou bez půdy vlastní 623.

⁵⁾ R. 1896 bylo v pol. okrese blatenském 6214 případů držby větší než $\frac{1}{2}$ ha, r. 1902 bylo pak tam napočteno 6705 zeměd. závodů větších než $\frac{1}{2}$ ha. Případů držby o 2—5 ha bylo r. 1896 1194, závodů téže velikosti bylo r. 1902 2173. Závodů s půdou vlastní bez půdy pronajaté bylo 2993, závodů s půdou vlastní i pronajatou 3668, závodů jen s půdou pronajatou 645.

možno ji snad vysvětliti jednak blízkostí Prahy, jednak malým procentem lesů (25·8).

Z okresů druhé skupiny (s nejmenším procentem půdy velko-
statkářské) vykazují odchylky od ostatních okresů Šluknov a Cheb.
V okresu šluknovském jenom hustota obyvatelstva příslušného
k zemědělství vyjádřena je malým relativním číslem, hustota oby-
vatelstva činného v zemědělských závodech je naproti tomu tak
veliká, že žádný jiný okres v Čechách nevykazuje čísla vyššího.
V okresu chebském dlužno malou hustotu v obou sloupcích vy-
kázanou vysvětliti velmi malým zastoupením majetku drobného
(menšího než 5 ha), jenž činí tam pouze 9% veškeré půdy.

Že slabé zastoupení drobného pozemkového majetku stlačuje
hustotu zemědělského obyvatelstva, vidíme z tohoto přehledu:

Okresy, kde drobný majetek (méně než 5 ha) zaujímá největší procento půdy (více než 20%).			Okresy, kde drobný majetek zaujímá nejmenší procento půdy (méně než 8%).		
Na 1 km ² připadá obyvatel			Na 1 km ² připadá obyvatel		
Okres	přísluš- ných k ze- mědělství	činných v země- dělských závodech	Okres	přísluš- ných k ze- mědělství	činných v země- dělských závodech
Jablonec	28·0	38·1	Krumlov	30·6	22·1
Semily	63·2	40·3	Kaplice	33·0	23·0
Král. Dvůr	56·9	40·1	Budějovice	35·9	26·4
Rumburk	22·0	41·8	Sušice	36·8	23·5
Náchod	45·9	47·5	Smíchov	43·8	28·7
Turnov	58·2	43·1	Třeboň	33·5	22·8
Vys. Mýto	55·0	44·8	Jindř. Hradec	30·6	24·3
Jilemnice	39·0	38·6	Kladno	38·4	33·7
Král. Hradec	60·8	43·7	Týn n. Vlt.	38·8	28·2
			Příbram	32·0	25·2

(Dokončení.)

ZPRÁVY.

Svoboda a bohatství národní. Z pojednání A. N. Čuprova.
(Otištěno r. 1904 v Ruských Vědomostech.) Při úvahách o vlivu systému
vládního, panujícího u nás v posledních dvaceti letech, málo přihlíží se
v tisku k jeho vlivu na hospodářské postavení země. Zatím však vliv
takový jest nepochybný a zasluhuje pozorného rozboru: národ se musí
především živit a všeliký režim, který mu v tom překáží, musí být dřív
nebo později uznán za nevhodný.

My neustále dokazovali a nyní zas opakujeme, že středem celého ruského
národního hospodářství jest selské hospodářství. Při skrovném významu měst-
ského obyvatelstva a při nedostupnosti zahraničních trhů znamená otázka
vesnická u nás i základní podmínku a současně s tím i cíl práce pro rozkvět
průmyslu. Přes úsilnou ochranu, které se dostávalo továrnám během celých
dvou století se strany vlády, veškeren počet pracovníků na nich interesova-

patrné, jak významný hospodářský problém čeká zde na svého člověka.

Bylo již řečeno, že pro přítomnou dobu bude tažení amerických farmářů proti kouři hutních závodů skončeno nuceným zavedením filtrování kouře. Historikovi technické kultury jest však patrné a z uvedených příkladů plyne to jasně, že toto rozřešení sporné otázky bude v nejbližších desetiletích nahrazeno způsobem definitivním, který dá nejen satisfakci železné logice všestranné ekonomie v každé průmyslové činnosti, nýbrž sejme s průmyslu nespravedlivé epitheton — označující jej za škůdce zemědělství a nepřítele hygieny.

Ing. Jaroslav Veselý.

Vliv rozdělení pozemkového majetku na hustotu zemědělského obyvatelstva.

JUDr. Jan Auerhan.

(Dokončení.)

Zde při pozorování okresů s největší a nejmenší kvotou majetku drobného zvláště vyniká rozdíl mezi relativním číslem, označujícím obyvatelstvo k zemědělství příslušné dle hlavního jeho povolání, a relativním číslem, označujícím obyvatelstvo činné v zemědělských závodech, ať již činnost ta byla pro ně hlavním povoláním či vedlejším výdělkem. Malá parcella nedovede zcela uživit svého vlastníka, jenž buď hledá si vedlejší výdělek, nebo dokonce zvolí si jiné povolání, ponechav si obdělávání svého políčka jen jako vedlejší zaměstnání. Musíme zde tedy oběma sloupcům relativních čísel věnovati stejnou pozornost. Relativní čísla o hustotě obyvatelstva k zemědělství příslušného jsou u okresů se silným zastoupením drobného majetku ve většině případů větší než u okresů, kde majetku drobného je jenom velmi málo. Výjimku činí z okresů první skupiny okresy Jablonec a Rumburk, z okresů druhé skupiny Smíchov. U okresů Jablonce a Rumburku je malé relativní číslo prvního sloupce vyváženo velmi značným relativním číslem o hustotě obyvatelstva činného v zemědělských závodech, u Smíchova můžeme si snad nad očekávání vysoké relativní číslo vysvětliti blízkostí Prahy.⁶⁾ Relativní čísla o hustotě obyvatelstva činného v zemědělských závodech jsou u pozorovaných okresů první skupiny bez výjimky mnohem větší než u okresů skupiny druhé.

⁶⁾ Zajímavé jest, že i zde u Smíchova, tak jako jsme pozorovali i u okresu Vinohradského, jen relativní číslo o hustotě obyvatelstva k zemědělství příslušného je nad očekávání velké. Relativní číslo o hustotě obyvatelstva, činného v zemědělských závodech, je — jak u Smíchova tak i u Vinohradů — zcela ormální.

Pozorujme ještě, jaký vliv na hustotu zemědělského obyvatelstva má jednak značné a jednak slabé zastoupení pozemkového majetku středního (o 5–50 ha).

Okresy, v nichž střední majetek (5 až 50 ha) zaujímá největší procento půdy (více než 54%).

Okres	Na 1 km ² připadá	
	přísluš- ných k ze- mědělství	činných v země- dělských závodech
Litomyšl	64.0	47.1
Polička	55.5	42.2
Cheb	30.2	21.1
Kaplice	33.0	23.0
Lanskroun	47.4	42.6
Jindř. Hradec	30.6	24.3
Broumov	33.9	28.1
Něm. Brod	47.8	30.7
Strakonice	52.8	36.9
Semily	63.2	40.3
Šluknov	26.7	51.6
Teplá	31.2	23.5
Ústí n. L.	41.0	32.3
Budějovice	35.9	26.4
Pelhřimov	47.6	32.9
Roudnice	58.2	37.7

Okresy, v nichž střední majetek (5 až 50 ha) zaujímá nejmenší procento půdy (méně než 38%).

Okres	Na 1 km ² připadá	
	přísluš- ných k ze- mědělství	činných v země- dělských závodech
Jablonec	28.0	38.1
Rokycany	24.9	22.1
Jáchymov	24.3	22.7
Kraslice	32.8	25.8
Rumburk	22.0	41.8
Tachov	36.0	24.7
Rakovník	34.6	27.3
Sušice	36.8	23.5
Hořovice	34.5	29.0
Příbram	32.0	25.2
Friedland	25.4	29.3
Most	33.0	27.5
Blatná	42.5	32.1
N. Bydžov	63.2	38.8
Třeboň	33.5	22.8
Vinohrady	48.8	29.8

U většiny případů vidíme, že okresy s velkým zastoupením středního majetku mají větší hustotu zemědělského obyvatelstva než okresy, v nichž střední majetek poměrně jen málo je zastoupen. Je však i řada výminek: tak z okresů první skupiny mají Cheb, Kaplice, Jindř. Hradec, Broumov, Teplá, Budějovice a částečně i Šluknov (pokud se týče obyvatelstva k zemědělství příslušného) menší hustotu, než bychom očekávali, a z okresů druhé skupiny okresy Blatná, Nový Bydžov a Vinohrady a, pokud se týče obyvatelstva v zemědělských závodech činného, též Jablonec a Rumburk zase hustotu nad očekávání větší. U okresů Cheb, Kaplice, Jindř. Hradec, Broumov a Budějovice vysvětluje se malá hustota poměrně malým zastoupením majetku drobného, který v těchto okresích činí jen 7–9% veškeré půdy. V okrese Tepelském činí drobný majetek 12% tamní půdy.⁷⁾ V okrese Šluknovském vyvážená je malá hustota obyvatelstva k zemědělství příslušného neobyčejně velkou hustotou obyvatelstva činného v zemědělských závodech. U okresů druhé skupiny vysvětlíme nad očekávání příznivá relativní čísla, jež se u některých objevují, jednak poměrně silným zastoupením majetku drobného (okresy Jablonec a Rumburk), jednak častým

⁷⁾ Při tom sluší též uvážiti, že ve všech těchto zde jmenovaných okresích zastoupen je mezi majetkem středním velmi značným procentem majetek o 20 až 50 ha. Tak na př. v Chebu činí tento majetek skorem 68% tamního majetku středního.

nájmem (okresy Blatná, Nový Bydžov⁸⁾) a u okresu Vinohradského blízkostí Prahy.

Z dosavadního pozorování zdá se vysvítati zcela jasně, že rozdělení pozemkového majetku má značný vliv na hustotu zemědělského obyvatelstva. Silné zastoupení velkostatku stlačuje tuto hustotu, silné zastoupení majetku drobného a středního ji zvětšuje. Majetek drobný, jenž sám vlastníka neuživí, zvětšuje hlavně relativní čísla o hustotě obyvatelstva činného v zemědělských závodech (počítaje v to i činnost provozovanou jen jako vedlejší výdělek), majetek střední zase relativní čísla o hustotě obyvatelstva k zemědělství svým hlavním povoláním příslušného. Při tom je vliv majetku drobného intenzivnějším než vliv majetku středního.

O tom, že větší závody zaměstnávají poměrně méně lidí než závody menší, podává nám důkaz i tento přehled sestavený dle výsledků sčítání zemědělských závodů:

Na 100 ha produktivní plochy připadá ⁹⁾				činných osob nejméně 320
při závodech majících méně než 0.5 ha				
0.5 ha	—	1	>	180—360
1	>	2	>	110—210
2	>	5	>	48—120
5	>	10	>	30—60
10	>	20	> ¹⁰⁾	20—40
20	>	50	>	11—27
50	>	100	>	9—18
	přes 100		>	1—31

Namítnouti lze vůči dosavadním vývodům, že byly přehlédnuty ohromné rozdíly mezi ornou půdou a lesem: Silné zastoupení lesa v okresu nutně zmenší hustotu obyvatelstva, a protože největší část lesa je v majetku velkostatků, jest bezpochyby malá hustota v okresích převahou velkostatkářských spíše následkem velkého podílu lesa na celkové ploše než následkem velkostatkářského způsobu hospodaření.

Abych zde dopátral se pravdy, odečetl jsem u okresů, v nichž držba velkostatkářská poměrně nejvíce, a u okresů, v nichž poměrně nejméně byla zastoupena, půdu lesní od celkové plochy a zbytek kombinoval jsem s počtem osob činných v zemědělství v užším smyslu¹⁰⁾ jakožto ve svém povolání hlavním¹¹⁾.

⁸⁾ O okrese Blatenském zmínili jsme se již výše. V okrese Novobydžovském bylo r. 1896 1283 případů držby ve velikosti 2—5 ha, r. 1902 bylo tam napočteno 2049 závodů téže velikosti. R. 1902 bylo závodů pouze s půdou vlastní 2084, závodů s půdou vlastní i pronajatou 4229. — Také poměrně malá výměra lesů (21% půdy) je příčinou značné hustoty v okrese Novobydžovském.

⁹⁾ Výsledky sčítání zemědělských závodů uvádějí sice počet závodů té které velikostní kategorie, nikoli však úhrn plochy, již tyto závody zaujímají. Nemůžeme proto vypočísti si přesně, kolik činných osob připadá na 1 ha, nýbrž spokojiti se pouze stanovením hranice maximální a minimální.

¹⁰⁾ Tedy bez lesnictví a rybářství.

¹¹⁾ Dle výsledků sčítání povolání r. 1900.

Dle výsledků této kombinace připadá na 1 km^2 půdy bez lesů

v okresích, v nichž osob činných v zemědělství v užším smyslu jakožto v povolání hlavním		v okresích, v nichž osob činných v zemědělství v užším smyslu jakožto v povolání hlavním	
velkostatky zaujímaly poměrně nejvíce plochy		velkostatky zaujímaly poměrně méně plochy	
Rokycany	26.8	Semily	51.0
Rakovník	22.4	Litomyšl	56.6
Tachov	32.8	Lanskroun	37.8
Příbram	29.4	Polička	43.7
Jáchymov	27.9	Cheb	22.4
Sušice	36.1	Šluknov	25.1
Třeboň	26.9	Králové Dvůr	45.6
Hořovice	28.3	Něm. Brod	36.6
Friedland	28.3	Strakonice	37.2
Kraslice	38.9	Turnov	46.0
Blatná	35.3	Ústí n. L.	33.2
Vinohrady	35.2		
Dubá	41.2		
Teplice	25.2		
Čáslav	43.0		
Kralovice	25.9		

Z okresů první skupiny vykazují okresy Čáslav, Dubá, Kraslice, Sušice, Blatná a Vinohrady větší relativní číslo, než bychom očekávali, z okresů druhé skupiny zase okresy Cheb a Šluknov relativní číslo menší. O okresích Čáslav, Blatná, Vinohrady, Cheb a Šluknov mluvili jsme již svrchu, zbývá tedy všimnouti si okresů Dubá, Kraslice a Sušice, jež v posledním přehledu našem vykazují čísla poměrně mnohem vyšší, než vykazovaly v přehledu na str. 287.

Vysvětliti lze zjev tento tím, že ve všech těch okresích jsou rozsáhlé velkostatky, jež mají hlavně půdu lesní a jen málo půdy orné. Odečteme-li od celkové výměry okresu půdu lesní, odečteme tím i většinu půdy velkostatkářské a poměrné zastoupení velkostatku ve zbývající ploše okresu je pak již mnohem menší než bylo dříve v ploše celkové. Jestliže pak při kombinaci mimolesní plochy s obyvatelstvem zjistíme větší hustotu, než zjistili jsme při kombinaci plochy celkové, jest to jen potvrzením dosavadních výsledků našeho pozorování o vlivu rozdělení pozemkového majetku na hustotu zemědělského obyvatelstva. V těchto okresích po odečtení plochy lesní nemá již převahu velkostatek, nýbrž majetek střední a drobný, a tím zvýší se i hustota zemědělského obyvatelstva.

Že velkostatky zaměstnávají na 1 *ha* orné půdy méně osob než statky střední a drobné, vidíme i z výsledků sčítání zemědělských závodů v Prusku r. 1907.¹²⁾

Na 100 *ha* plochy zemědělsky vzdělávané (plochy osevu) připadalo:

¹²⁾ Viz »Zeitschrift d. kgl. preussischen statistischen Landesamtes.« R. 1910.

	osob
v závodech trpasličích	563·4
v závodech parcellových	170·8
v malých závodech selských (o 2—5 ha)	87·7
ve středních závodech selských (o 5—20 ha)	43·4
ve větších závodech selských (o 20—100 ha)	20·9
ve velkozávodech (přes 100 ha)	17·5

K týmž výsledkům dospělo i sčítání závodů v Lucembursku, provedené dne 12. června 1907.¹³⁾

Velikostní třídy	Na 100 ha plochy osevu připadalo osob	
	dne 12. června 1907	v tom stálých sil pracovních
pod 1/2 ha	744·4	188·2
1/2 ha — 2 >	169·8	78·1
2 > — 5 >	88·4	50·1
5 > — 20 >	44·1	29·7
20 > — 100 >	22·1	16·3
přes 100 >	12·8	8·5

Vidíme tedy, že vliv velkostatků na hustotu zemědělského obyvatelstva je rozhodně nepříznivý.

Vůči tomu bylo by možno namítnouti, že je právě předností velkostatkářského způsobu výroby zemědělské, že dovede obdělati větší plochu menším počtem pracovních sil, než dovedou podniky drobné a střední, a že každé drobení velkostatků znamenalo by vlastně opuštění racionelního způsobu hospodaření a nahrazení jeho způsobem méně racionelním. Dle mého přesvědčení je však tato otázka, který způsob hospodaření je racionelnějším,¹⁴⁾ pro

¹³⁾ Výsledky ve XXVIII. svazku »Publikationen der ständigen Kommission für Statistik.«

¹⁴⁾ Tvzení o větší produktivitě velkostatků není ostatně nikterak prokázáno. Jest sice pravda, že velkostatky k obdělání určité plochy potřebují méně lidí než statky střední a drobné (rozdíl ten není však tak značný, jak dle statistiky na první pohled by se zdálo: velkostatky zaměstnávají totiž v létě velmi mnoho cizího dělnictva saisonního). Můžeme též připustit, že velkostatek docílí na 1 ha větší výtěžek, než statky menší. To však není následkem velkostatkářské formy hospodaření, nýbrž následkem větší kapitálové síly velkostatků a tím i možnosti hospodaření kapitálově intenzivně a dále též následkem větší intelligence odborně vzdělaných úředníků velkostatky spravujících, s nimiž ovšem vzdělání průměrného rolníka, chalupníka a domkáře dnes nemůže se nijak srovnávat. Při posuzování produktivity jednotlivých druhů formy hospodaření (velkostatku a malostatku) nesmíme však zapomínati, že malé statky chovají poměrně na 1 ha mnohem více dobytka než statky velké. Dokazují to statistické výsledky sčítání zemědělských závodů u nás a ještě lépe data z přesnějších sčítání v cizozemsku. Vizme nejprve výsledky sčítání zemědělských závodů v Čechách.

Velikostní třídy	Na 100 ha produktivní plochy připadalo	
	skotu nejméně 46	vepřového dobytka nejméně 40
méně než 0·5 ha		
0·5 ha — 1 >	69—138	29—58
1 > — 2 >	73—147	21—42
2 > — 5 >	54—135	15—39
5 > — 10 >	49—98	14—28

nás otázkou druhotnou, prvním českým problemem je, »aby se český člověk na domácí své půdě uživil,« jak to krásně řekl Bráf ve své přednášce o národohospodářských potřebách českých. A protože vlast naše je malá, je pro nás nejpriznivějším ten způsob hospodaření, jenž dovede na naší půdě uživit našich lidí co možno nejvíce. Velkostatky touto formou nejsou.

Tím ovšem není ještě řečeno, že nejvhodnější formou je hospodářství parcellové. Parcela, jak bylo již poukázáno, neuživí svého majitele, a nutí ho k saisonnímu vystěhovalectví, nepodaří-li se mu najít vedlejší výdělek. Za nejvhodnější lze považovati velikost, jež je nutná, aby statek plně zaměstnal a slušně uživil rodinu majitelovu. Velikost ta je ovšem za různých poměrů značně různá.

ZPRÁVY.

Úrazová pojišťovna dělnická pro král. České v Praze svou jednací a účetní zprávou za rok 1910 zaznamenává dávno u ní nebývalý zjev: První aktivní rozvahu od r. 1893. První účetní závěrka ústavu za čas od 1. listopadu 1889 do 31. prosince 1890 skončila přebytkem K 276.009.72. V letech 1891 až 1893 byly však přebytky včetně speciálního rezervního fondu ústavu stráveny, a od r. 1894 vykazoval

Velikostní třídy	Na 100 ha produktivní plochy připadalo	
	skotu	vepřového dobytka
10 ha — 20 ha	41—81	11—23
20 » — 50 »	25—64	7—18
50 » — 100 »	20—40	3—7
přes 100 »	2—53	0.2—3

Přesnější data najdeme na př. na výsledcích sčítání závodů v Lucembursku, kde nemusíme se spokojit s pouhým vypočítáváním hranice horní a dolní.

Velikostní třídy	Na 100 ha půdy zemědělsky vzdělávané připadá							
	koní	hovězího dobytka	ovcí	vepřového dobytka	koz	drůbeže	hus	kachen
méně než $\frac{1}{2}$ ha	5.1	72.1	5.4	477.4	255.7	1815.3	22.3	15.6
$\frac{1}{2}$ ha — 2 »	2.9	99.5	2.0	165.8	38.0	573.0	5.4	8.4
2 » — 5 »	6.1	85.4	1.9	103.8	5.7	338.3	3.3	2.4
5 » — 20 »	13.2	67.1	2.1	72.3	1.5	198.7	2.3	2.5
20 » — 100 »	13.5	53.3	18.1	44.8	0.2	125.2	2.1	2.3
přes 100 »	9.9	36.3	35.7	21.4	0.04	85.0	2.6	0.9

Malé závody chovají tedy poměrně mnohem více hovězího a vepřového dobytka, koz, drůbeže, hus a kachen než závody velké, tyto pak vykazují převahu pouze v počtu koní a ovčí. Nelze tedy nikterak tvrditi, že by se na malých statech plýtvalo silami. Osoby na malých statech zaměstnané musí věnovati chovu dobytka mnohem více práce a více času než osoby zaměstnané na statech velkých.